

Bahtiyar Vahapzade Poeziyasında İnsan Konsepsiyası

Vurğun EYYUB*

ÖZ

Çağdaş insan, Türk dünyasının büyük şairi B. Vahabzade'nin şiirinde insan konsepti, zaman, dünya, milli ve beşeri değerler ideolojiler ve özgürlük bağlamında ele alınmıştır. Şairin "Ölüm", "Hayat", "İtiraf", "Şeb-i Hicran", "Makam" poemlerinde ve yüzlerce şiirinde hayat ve ölüm, özgürlük uğruna, vatan namına şehitlik insanın manevi-psikoloji dünyasında yaşanan duygu ve düşünce zenginliği tezatlarla dolu çağdaş dünya insanının beşeri borçları, sorumlulukları dile getirilmiştir. Eski Sovyet ideolojisini insanın dünyasını hudutlayan ezen zincirleri şairin tenkit adeti olmuştur. Şair, insan hakkının herşeyden yüce olduğunu beyan etmiştir. B. Vahabzade'nin şiirleri, yalnız Türk İslam Dünyası için değil tüm insanlık için yüksek değer taşıyan ehemmiyetli sanat örnekleridir.

Anahtar Kelimeler: Bahtiyar Vahapzade, vatan, insan, özgürlük, düşünce, liyakat.

ABSTRACT

The Concept of Human in Vahabzade's Poetry

In his poetry Bakhtiyar Vahapzade, the great poet of the Turkic world deals with modern human being within the context of time, earth, national and human values, ideologies and freedom. In his poems such as "Death", "Life", "Seb-i Hicran", "Maqam" and in hundreds of others, such matters as life and death, martyrdom for the sake of freedom and country, richness of emotions and thoughts in human's psychological world, and the obligations and responsibilities of the human with the contradictions in the contemporary world were the issues that Bakhtiyar Vahapzade dealt with. He customarily criticized the chains of the old Soviet ideology that limit and oppress the world of the human being. The poet declared that human rights are superior than anything. Bahtiyar Vahabzade's poems are invaluable, important examples of art not only for Turkish-Islamic World but also for the whole humanity.

Key Words: Bakhtiyar Vahapzade, homeland, humanbeing, freedom, thought, merit.

* Doç. Dr., Hazar Üniversitesi Öğretim Üyesi, BAKÜ, e-posta: vurguneyyub@hotmail.com.

Güçlü poetik ilhamı, vatanperverlik, humanizm ideyaları, keskin ve tendaşlıq cesareti ve mövgeyi ile tekce Türk halqlarının deyil, birçok öлке okucularının sevimsisine çevrilmiş Bahtiyar Vahabzade poeziyası felsefi yönümü, insan ve insanlıq barede düşünceleri, derin ve mürekkebb suallara bedii cavabları ile daima diggeti celb etmişdir. Hele ilk gelem mehsullarından onun lirikasında bedii-felsefi düşüncelere meyl açıq-aydın sezilirdi. Hemin şerlerde biz şairin klassik Şerg edebiyatında geniş yayılmış insan-zaman, ölüm-heyat, ebediyet-yoklug kimi mövzu ve motivlere meyl etdiyini görürük. Şairin bedii düşünce ve melumat üfüqleri genişlendikce, heyat hegigetlerine nüfuz etmesi derinleşdikce bu meyl onun yaratıcılığında aparıcı bir temayüle çevirmeye başlayır. Getdikce güclenen bu temayülün kökleri bir terefdan Azerbaycan folklorundan, diger terefdan ise klassik poeziyamızın Nizami, Nesimi, Füzuli kimi nümayendelerinin yaratıcılığından gidalanırdı. Hüsusen S. Vurğun yaratıcılığı ile yahın tanışlıqdan, bu büyük şairin bedii irsini araşdırdıqdan sonra (1954-cü ilde B. Vahabzade “S. Vurğunun lirikası” adlı elmi iş yazır ve elm sahesinde ilk ciddi addımını atır) onun yaratıcılığının felsefi mezmunu ve çekisi artmağa başlayır. S. Vurğun yaratıcılığında esaslı yer tutan insan taleyi barede sosial-felsefi bedii düşünceler Vahabzade yaratıcılığına da büyük ölçüde tesir gösterir. Vahti ile edebi-tengid bu ceheti onun yaratıcılığında görüb geyd etmişdir: “Bah-tiyar şerindeki bedii ideyanın poetik ifadesini güdretli S. Vurğun poeziyasının dalğalarından gopub gelen eks-seda adlandırsaq, zennimce, B. Vahabzadenin semereli ve gergin poetik ahtarışlarının ehemmiyyetini azaltmış olmarıq.” (Efendiyev 1976: 27).

Mövzu, mezmun ve ideyalar bahımından heyli derecede zengin olan Bah-tiyar Vahabzade yaratıcılığında bizi helelik onun insan barede poetik düşünceleri maraglandırır. Melumdur ki, insan övladı özünü, onu ehate eden etraf alemlerini anlayan, düşünen gündən öz varlığı, özü ile etraf alem arasında olan elage, dünyaya münasibet, heyatın megsedi, hoşbehtlik kimi meseleler haggında fikirleşir, garşısına çıkan suallara cavablar ahtarır. İnsan adlandırılan mehluq kimdir? O kainatda, öz hemcinsleri arasında ne kimi yer tutur? İnsanı ferdden şehsiyyete geder ucaldan keyfiyyetler hansılardır? Bu suallar B. Vahabzadenin lirik gehremanını da daima düşündüren, cavablarını tapmaq istediği suallardır. Eslinde hansı mövzuya el atsa da, onu bir şair-filosof kimi birinci növbeye yahşı işleri ile melekden üstün, nefesine, tamahına gul olmağa Şeytana eyilen İnsan, onun emelleri, arzuları, yaşamı, taleyi düşündürmüşdür. Gedim dünya müdriklerinden tutmuş bu günkülere geder bütün filosofları düşündüren “İnsan nece yaşamalıdır?” sualına şairin öz cavabları vardır. Tebii ki, bu cavablar elmi kategoriyalarla yoh, bedii ob-

razlarla ifade olunmuştur. “Yaşamag yanmagdır, yanasan gerek” fikrini özüne heyat ve fealiyyet ideali seçmiş B. Vahabzadenin poeziyasında insanın garşısına goyulan vezifeler gısaca olarak bele ifade edilmiştir: insan zamanın yaddaşında menalı iz burahan, dünyanın taleyinden narahat, heyirhah, humanist duygularla zengin bir ömür yaşamalı, yalandan, haramdan, biganelikten uzag durmalı, insanlara gerek olmağı bacarmalı, her anın, her degigenin gedrini bilmelidir.

Tebiet insana iki el verib,
Kiminse elinden tutub galdırag.
Bize emel üçün bir ağıl verib,
Çayların üstünden körpüler gurag.
Anamız, atamız bize dil verib,
Darda çırpınanın halını sorag. (Vahabzade 1987: 19)

B. Vahabzade'nin estetik ideali ömrün menasını duyan, hessas düşünen, özünü milletin, beşeriyetin bir hissesi kimi derk eden, hetta ölümü ile de öz ömrünü menalandıran bir insandır. Şair özüne de, etrafındakılara da mehz bu idealin işığında giymet verir, şerefli ömrü insan varlığının tesdiği sanır. Bu bahımdan onun “Heyat-ölüm” poeması digget çekir. Eserin aparıcı hettini ölümü ile ölümün özünü de öldüren şerefli insan ömrünün heçlikden ferglenmeyen, işıgsız, idealsız, menasız heyatla üz-üze goyulması teşkil edir. Bütün eser boyu iki ölüm - şerefli ve şerefsiz ölüm - tezdad şekilinde garşılaşdırılır ve birincinin heyatın davamı olması, ikincinin heyatın inkarı olması tesdiğ edilir.

Ölüm-dehşetdir! Ancag
Şerefli ölüm geder
Seadet yoh dünyada.
Biz her ölümden deyil,
Bir şerefsiz ölümden

Çoh gorhurug dünyada. (Vahabzade 2002, cild III: 343)

İnsanın mürekkeb dahili alemleri, tezdadlarla dolu yaşamı şairi rengareng suallar garşısında goyur, mühtelif bedii düşüncelerinin ortaya çıkmasına sebep olur. Mehz bu suallara cavab ahtarışlarından şairin insan konsepsiyası doğulur. B. Vahabzadenin bedii genaetine göre insan malik olduğu güsurlardan, şer emellerden yaha gurtarmag üçün birinci növbede etirafı bacarmalıdır. Yaşamını, emellerini götür-goy edib, özüne, halga, Tanrıya hesabat vere bilen, etiraf etmeyi bacaran insan dahilen durulur, menen temizlenir, hagga govuşa bilir. B. Vahabzadenin yaradıcılığında gırmızı bir hett olarak geçen etiraf duygusu onun “Etiraf” adlı poemasında bütün dolğunluğu ile üz çıkır, bütöv ve tekmi bir konsepsiya şeklini alır. Eserin gehremanı narahat, tezdadlı hadiselere, suallara cavab tapmag isteyen bir insandır.

Bilek, bu dünyada dünya yaradan,
Ömürler dünyanı niye terk edir?
Göyleri, yerleri derk eden insan
Bes niye özünü çetin derk edir?
İnsan gah guş olur, gah od, gah da su;
Gah sevinir, gah da peşiman olur.
Bir anın içinde gah sakit guzu,
Gah da çalhalanan bir ümman olur.
Bir rengde deyildir insan tebieti
Guzuyken gefleten o dönür şire.
Bu gücü, hüneri, bu cesareti
İnsan hardan alır bes birden-bire? (Vahabzade 2002, cild III: 113)

Haglı ve beşeriyeti zaman-zaman düşündüren suallardır. Eserde insanın ikileşmesi, bir ürekte iki mühtelif hissini, düşüncenin çarpazlaşması, neticede etiraflarla durulan, temizlenen, yüksek beşeri deyerlerle zenginleşen insan meneviyyatının gelebesi terennüm olunur.

B. Vahabzade insan ideali barede düşüncelerini insan-zaman, insan-tebiet, insan-mehebbet, insan-halg, insan-cemiyet elage ve müstevilerinde eks etdirir. Bu müstevilerde meydana çıkan davranış ve münasibetler insanın mürekkebe dahili alemini açmag, özünün insan idealını ohucuya tegdim etmek için şaire imkan yaradır. O, nikbin bir ümidle inanır ki:

Her yerde insandır insan her zaman,
Onun min gemi var, min sevinci var.
İnsanı çıharmır insanlığından
Dinler, egideler, diller ve yollar. (Vahabzade 2002, cild III: 37)

B. Vahabzade poeziyasında insan taleyi zamanla hemaheng olarak götürülür. İnsan ve zaman problemi, zamanla bağlı düşünceler şairin yaratıcılığında "İnsan ve zaman" başlıklı şerler silsilesi adı altında bütün yaratıcılığı boyu davam etmiş, hetta 1964-cü ilde çap olunmuş bir kitabı da "İnsan ve zaman" adlanmışdır. Şairin "Sen tökülen kalıma bah", dostu Hudu Memmedovun hatiresine hesr etdiyi "Çoh imiş", "Menden hebersiz", "Ademden evvel" ve onlarla başga şerlerinde ömrün mühtelif fesillerine, min illerdir insanları düşündüren "evvel-ahır", "ilk-son", varlığın heyat-ölüm ve zaman adlı ebedi problemlerine poetik-felsefi bahış ifade olunur. Şairin terennüm etdiyi, nümune gösterdiyi insan hansı bir dövrde, hansı zamanda yaşamasından asılı olmayaraq halg için yaşamal, onun yolunda ölümden bele çekinmemelidir.

İşıgsız, gapalı bir göz, de gözmü?
Yaşamaz sünbülden düşen den ayrı...
Halgın zerresiyem...heç gördünüzümü
Bir zerre yaşasın kütlede ayrı? (Vahabzade 1987: 14)

Daima mensub olduğu halgının gayğıları ile yaşamag, onun azadlığı hesretile alışib-yanmag, halgın taleyini şahsi taleyinden uca tutmag Bahtiyar poeziyasının cövherini teşkil edir. Şairin düşüncesine göre (“Semender”, “Ana dili”, “Vekil etdi meni”, “Layigemmi men?”, “Hatalı yuhu”, “Özünü hamıya borclu sayanlar” ve başga şerlerinde), halğı ile birge olmayana, özgerlerin derdine şerik çıhmayanlara insan demek olmaz, “halga arha çevirenlerin arhası hemişe yerde süründü.” Şair geti şekilde inanırdı ki, “Azadlıg olmayan bir memleketde, insanlar yaşayar, insanlıg olmaz!” O, “neyin bahasına olursa-olsun yaşayanları”, yalnız özünü, öz rifahını düşünenleri “yaşarken ölü” hesab edir. Mehz bu hüsusiyyetlerine göre B. Vahabzade azadlıg uğrunda mübarizlerin yeni neslinin terbiyesinde, formalaşmasında evezsiz hidmeti olan az sayda gelem sahiblerinden biridir. 20-ci esrin sonlarında yeniden canlanan milli istiglal herekatında onun imzasının hüsusi yeri vardır. Şairin yaratıcılığının bu cehetini doğru olarak seciyyelendiren professor Kamil Veli Nerimanoğlu şaire müracietle yazmışdı:

“Sizin milletimize, tarihimize, ana dilimize saf ve semimi vurğunluğunuz büyük bir idealın, milli ideologiyanın temel daşlarından biri oldu. Milli haggına govuşmayan insan haggına govuşa bilmez. Milli deyerlerini müdafie etmeyen halg liberal-demokratik deyerlerini müdafie ede bilmez. Sizin şerlerinizin ana hetti bu idi.” (2002: 143)

B. Vahabzade'nin lirik gehremanı zamanın, elmi-tehniki teregginin getirdiyi nailiyyetleri deyerlendirmekle yanaşı, bu inkişafın dünyamız, beşeriyet üçün törede bileceyi tehlikeleri de görür, semimi bir narahatlıg hissleri keçirir. “Dayan, insan!”, “Eksponat adam”, “Esger-şair”, “Terk-silah”, “Bir geminin yolçusuyug”, “Barıt gohusu var” ve onlarla şerir hemin narahatlığın mehsulu kimi ortaya çıhmışdır. Dünyamızı hedeleyen ölümsaçan silahların dehşetini şair birinci növbde insanların ehlagında, meneviyyatında ahtarır, onların leğvi üçün beyinlerdeki hebis fikirlerin, üreklerdeki kin-küdüretin, menem-menemliyin aradan galdırılmasını zeruri bilir. Bir mesuliyetsiz insan barmağının bombaların düymesine basılması ile bütün insanlığın tehlike garşısında galacağını bilen şair tehlikede olan Yer adlı geminin batmag tehlikesi garşısında hemin geminin yolçularının bir-birine diş gıcamasının dehşetli olduğu geder de gülünc olduğunu söyleyir. “Ey! Dayanın, ses salmayın, körpelerin yuhusu var” deye haygıran şair insanların zor diliyle danışmasını insanlığa zidd hesab edir. Bu bahımdan B. Vahabzadenin “Feryad” adlı şeri çoh seciyyevidir. Vezuvi vulkanın püskürmesinden sonra meh olmuş gedim Pompeyin bir anını daşlar üzerinde ebedileşdirmiş heykel garşısında düşünceleri onu bu fikre getirir ki, “her şeye gadir insan” tebietle üz-üze gelib min imtahanla garşılaşanda yine galib olur, öz feryadını, gezebini daşlara hekk etmekle tebiet ve ölüm üzerinde gelebe çalır. Lakin şair bu

fikirde dayanıb galmır, bu gelebeye çoh da sevinmir. Vulkanın töretdiyi dehşetleri eks etdiren daş lövheler onun fikrini daha uzaglara çekir. Bu düşüncelerden insanın mesuliyet hissi barede genaetler doğulur:

Tebietden güclüdür
İnsan ezelden beri.
Pompeyin birden-bire
Batmasına bahma sen.
Tebietin gezebi
Mehv etdi bu şeheri,
Dünya dağıla biler
İnsanın gezebinden.
İnsan öz gezebiyle
İnsanlığın kökünü

Kese biler dünyadan (Vahabzade 2002, cild III: 37)

Dünyanın özünü batıracaq insan gezebinden gorhan şairi düşündüren budur ki, süretle silahlanan bu dünya dağılanda insan da mehv olacaq, dağılmış dünyanın derdine “bir nefer galacağımı dağılmış yer üzerinde?” Şairin bu narahatlığında hemin dövrün sovet ideologiyasından ireli gelen bir temayül sezilse de, dünyamızın taleyinden doğan semimi nigaranlığ hissləri daha gabarığdır. Selefleri Azərbaycan romantikleri kimi şair de bu günün dehşetlerini gördükçe keçmiş ideallaşdırmag hettine üz tutur. Şair semimi şekilde boynuna alır ki:

Bu gün-cehennemim, dünən cennetim,
Sazım zamaneye dem tuta bilmir.
Tutmur nevelerle sözüm, söhbetim,

Yaddaşım düneni unuda bilmir. (Vahabzade 2002, cild VI: 468)

B. Vahabzade yaradıcılığında dünən, bu gün, gelecek anlayışları insan-zaman konteksinde nezerden keçirilir. Tekce zamanın, vahtın elinde gücsüz olduğunu (“Vaht” şeri) deyen şairin nezerinde insan vahta gelebe çalmag isteyirse, dünəninden güc alıb sabahını düşünmelidir. Mehz sabah üçün yaşayanlar esl insan idealına yahınlaşa bilirlər.

Keçire bil dolaylardan
Eyilmeden öz “men”ini.
Günahını anlamagçın
Yadına sal dünənini.
Leyagetle yaşamagçın

Düşün yalnız sabahını. (Vahabzade 2004, cild VII: 147)

Leyagetle yaşaya bilmek B. Vahabzadenin ideali olan insanın en esas keyfiyetlerinden biridir. Çünkü ferd leyaget hissine yiyelenmeden şehsiyyete çevrile bilmez. Öz leyagetini tamahına gurban verenleri “ağlı medesinden hırda gedeler” adlandıran şair leyaget hissini beşerin özünü insan kimi derk etmesinde en mühüm deyer kimi seciyyelendirir.

İnsan getre-getre insanileşdi
 Yalnız öz insan leyagetile...
 Gazandığı bu adı biz gile-gile.
 İndi leyagetle gazandığımız
 İnsanlığı adını itirekmi biz? (Vahabzade 1987: 27)

Şair bu mövzuda bir çox lirik şerhler yazmaqla beraber "Leyaget" adlı poema da geleme almışdır. Eserde oğurluq üstünde hagsız yere ittiham olunan 13 yaşlı bir uşağın dövresindeki adamların biganeliyine, edaletsizliyinə, heysiyyetinin tapdanmasına etiraz olaraq, öz leyagetini qorumağ üçün intihar etmesini şair leyaget hissini tentenesi kimi geleme alır.

Onun leyageti tapdanmış bu gün,
 Bu itki ölümdən betermiş ona.
 Saşa leyageti gaytarmağ üçün
 Adını doğrultdu can bahasına. (Vahabzade 1987: 125)

B. Vahabzadenin lirik gehremanı hadiselere, varlıqlara, mövqelərə bir rengli, bir hetli və bir menalı bahmır. O, hər şeyi bütöv şəkildə derk etməyə cehd edir, bütün zidd anlamları, təzadlı halları bir tamlıq, bütövlük içərisində görərək onların içərisindən öz idealını təsdiq edir. Adı, birtərəfli ağıl ucalıq anlayışında yalnız ülvyyəti görür. Lakin B. Vahabzade istedadı və ağılı başı buluda deyən ağacda ucalıq ülvyyəti gördüyü kimi, tenhalıq, teklük faciəsi və ezabını da duyur ("Ucalıqda tenhalıq" şeri). Sözsüz ki, şairin bu uca və تنها ağacında insan obrazını görmək mümkün deyil. "Gah şərbət içən, gah da zəhər udan", "gülüşlə göz yaşının arasında oynayan" insanı "bir saat reggasına" bəzətməkdə ustad şair nə gəder haqlıdır! Şair bilir ki, insan təbiətində bu ziddiyyətlər bir-birinə qovuşuq şəklindədir. Bu yerdə o, sefeli Nesimi ilə birləşir:

Dünya da menem, qor da menem, men,
 Şadlıq da menem, gəm də menem, men.
 Mehrab da menem, secde eden də,
 Dünya özü eksiyə də vəhdetdedi mende.
 Neşəm də doğru derdi-gemimden,
 Ziddimdə tamam, bir bütövəm men. (Vahabzade 2002, cild V: 113)

Vahabzadenin poeziyasındakı fəlsəfi düşüncələr öz qaynağını təkəcə klassik fəlsəfi mənbələrdən almır, həm də bu günün ən müasir fəlsəfi-riyazi keşfləri ilə səsleşir. Bu səsleşmə də alimlərimizin diggetindən qaçmamışdır. Geyriseliksiz mentiq (bulanıq mentiq) nezeriyyəsi ilə şairin fəlsəfi düşüncələrinin oşar çehtləri barədə dahi Lütfi Zadenin telebesi, dünya şöhrətli alimimiz professor Rafiq Eliyev yazır:

"Bahtiyar Vahabzadenin poetik təfəkkür mədəniyyəti, intehasıf fəlsəfi düşüncə dərinliyi onun bütün şeirlərinin, poemalarının, piyəsələrinin və publisistik yazılarının mayasına hopmuşdur. Bu fəlsəfi təfəkkür ter-

zi, onun mentigi postulatları ve çıkarışları Aristotel mentigine sığmayan, dünyanı bütün çalarını ile eks etdiren bir felsefi tefekkür terzidir. Men özümü çoh hoşbeht sayıram ki, benim iki dahi dostum Bahtiyar Vahabzade ve Lütfi Zade aynı şerg gan yaddaşına söykenerek dünyanın kesilmezlik felsefesine, mentigine imza atmışlar. Biri poetik felsefi tefekkür terzinden, o birisi elmin derinliklerine cesaretle temas ederek analitik tehlil terzinden behrelenerek.” (Aliyev 2010)

Yeri gelmişken deyek ki, felsefe ve poeziyanın tesirleri her zaman garşılıklı olmuştur. Yalnız felsefenin poeziyaya tesir etdiyini düşünenler sehve yol verirler. Meselen, gedim yunan felsefesindeki rasyonelizm klassik Avrupa edebiyatının özülünü teşkil etmişse, orta çağların sufi poeziyası da Şerg felsefesinin inkişafına güçlü tesir göstermiştir. Bu bahımdan B. Vahabzade yaratıcılığının müasir felsefi fikre tesiri meselesi öz tedgigatçısını gözlemektedir.

Suallar, tezdalar B. Vahabzade yaratıcılığında fikrin bedii ifade vasitesi kimi olduğca fealdır, kemiyet itibarile çohlug teşkil edir. İnsan tebietindeki, dünyada, kainatda olan bir çoh problemleri, nagislikleri şair suallar, üzüye dayanan tezdalarla aydınlaşdırmağa çalışır, onların vasitesile ohucunun diggetini esl insan idealına yöneldir. Filozoflar yazır ki: “Adi, gündelik şüur insanda derin gizlinlerin olmasını az ağılına getirir. Gündelik şüurunda insan özünde de az gizli görür. Ona ele gelir ki, içinde ne varsa, hamısı onun özüne aydındır. Ancag yeter ki, insan dünyasına hüsusi suallar veresen ve bu vaht heyli sirlerin olması ortaya çıkar.” (Mehdi Dilare ve Mehdi Niyazi, 2005: 94)

B. Vahabzadenin bir çoh eserleri kimi “Guran bele gurub” şeiri de şairin iztirablı düşüncelerinin, ümidli aldanişlarının, cavabsız suallarının neticesi kimi ortaya çıkmıştır. Şeirden doğulan genaet budur ki, inkişaf, ingilablar, üsyanlar, etirazlar dünyada heç neyi deyişe bilmemiştir. İnsan ilk yaratışından bu güne geder ziddiyetler içerisinde vurnuhur, öz dahilindeki şerden azad ola bilmir:

Gısganıb, gısganır insan insanı
Nefsimiz hemişe gana teşnedir.
Habilin tökdüyü o gardaş ganı
Yene de tökülür...Deyişen nedir?
Bize ağıl verdi, ruh verdi Allah
Mügeddes kitablar gönderdi Allah
Bizi hagg yoluna getirsin deye.
Geldikmi yola? Gelmedik niye?
Niyeni ahtardım, tapmadım neden?
Yüz-yüz niye doğdu birce niyeden.
İndi asılmışam suallarımdan

Dünya o dünyadır, insan o insan. (Vahabzade 2004, cild VII: 115)

B. Vahabzaden yaratıcılığında dünyanı ve özünüderk vasitesi kimi tezad ve suallar çoh zaman özünü doğrultsa da, bezi hallarda onlara geniş yer verilmesi bedii fikrin inkişafını lengidir. Bu zaman ohucu da şairle birlikde hemin sual ve tezadların elinde girinc galır, çihılmaz bir duruma düşür. Ohucunun gözünde şerin lirik gehremanı dünyanın hikmetlerini derk etmemiş sadelöv h bir uşağa dönür.

Menim gan gardaşım, ey yazıg insan,
Sen niye bu geder ucuzlaşmısan?
Niye alçalmısan sen bu yaşında?
Dedende yoh idi, vallah, bu hislet.
Meger yohmu senin gan yaddaşında
Bir tike leyaget, bir damcı geyret?
Adına çevrilib sebrin, dözümün,
Ey insan övladı, insan övladı.
O geder alçalıb kiçildin, bu gün

Sende insanlığdan eser galmadı. (Vahabzade 2002, cild VI: 452)

Yuharıdaki misralarda şairi narahat eden nagislikler, elbette, heyatidir, düşündürücüdür. Narahatlığın da ürekden geldiğine de heç bir şübhe yohdur. Ancag hamıya belli olan bu nagisliklerin sual şeklinde sadalanması, onların mahiyetine bedii nüfuzun zeifliyi ohucunu gane etmir. Fikrin ifade formasında teze, gözlenilmez bedii obrazlar olmadığından ohucuda yeni düşünce şartıları yaranmır. Şairin başağlarından fergi o zaman ortaya çihır ki, o teze, celbedici, düşündürücü obrazlar vasitesile ohucunu bu meselelerin gerekliliğine, helli üzerinde düşünmeye yönelde bilsin. Teessüf ki, büyük şairimiz bezen buna müveffeg olmur. Bu bahımdan “Bir tanrım bilir” şeri karakterikdir. Bu şeirde şair “yarpag pıçılıtı, yel vıyılıtı, yağış şırıltısı, göy gurultusu, guzu melertisi, at kişnertisi” ile yeni zamanın “metal cingiltisi, demir, mis sesi, gülle vıyılıtı, bomba neresi, motor uğultusu, çarh taggılıtı, maşının, geminin, gatarın fiti”ni garşılaşdırır. Birincilerin “temburlar, sazlar, neğmeler, şerler, sözler” yaratdığını gösterir, ikincilerin ise neler yaradacağını kesdire bilmir, bu cür mühüm sualların cavabını yalnız “Tanrım bilir” tesellisinin üzerine burahr. Şair zamanın nefesini duysa da, onu şerin predmetine, bedii derkine çevirmekte çetinlik çekir. Tezadlara aludeçilik öz fikirlerini, bedii genaetlerini tam ve uygun halda ifade etmekte şaire mane olur. İnsan-zaman münasibetleri hedsiz derecede mürekkeb, süretli keçidlere malik bir elagedir. Yuharıda misal getirdiyimiz sadelöv h suallarla, sıralanan tezadlarla hemin elageleri herterefli açmag ve ohucuda heyret yaratmag mümkün deyil. Heyret olmayan yerde ise poeziya elacsız insan durumuna düşür. Zaman insanın isteyinden asılı olmayarag daima hareketdedir, deyişkendir. Her zamanın öz poetikası, keçmişin öz gözellikleri olduğu kimi elmi-tehniki tereğginin

de öz romantikası var. Bu romantika insanı ruhlandırır, onu yaşamağa, sabaha, ireliye bahmağa sövg edir. Şairin vezifesi hem de hemin mürekkeblilikdeki poetikanı, romantikanı göstermek, açmağdır. Yohsa bele çıhır ki, insan güzel şerleri yalnız tehnik teregginin olmadığı zamanlarda yarada bilmişdir. Elbette ki, bu zamanın reallıklarına uyğun deyil. Bu kimi hallar az da olsa, B. Vahabzade yaradıcılığının bedii-felsefi mezmun yüküne helel getirmiş olur.

Yahşı ki, bu meyler şairin yaradıcılığında öteridir, keçicidir. Mence, B. Vahabzade poeziyası öz döyüşkenliyi, inam ve nikbinliyi, insanları daima ireliye bahmağa, kamilleşmeye çağırışları ile güvvetlidir, semimidir ve gereklidir. Aşağıdaki misralarda olduğu kimi:

Bir böyük amala vurulan zaman
Özünü yeniden yaradır insan.
O böyük amalın çağırış sesinde
Gayğılar eriyir, megsed doğulur.
Özünü yaratma mertebesinde

İnsan kamilleşir, şehsiyyet olur. (Vahabzade 2002, cild V: 151)

“Guş ganadla uçar, insan dilekle” deyen şair insan arzularının intehasızlığını, vetendaş amallarının mügeddesliyini poeziyanın bedii tedgigatına çevirende daha güçlüdür. B. Vahabzade yaradıcılığının bu hüsusiyyetini gören tengidçi Yaşar Garayev yazırdı: “Şair serhedsiz dünya ve ömür hakkında fikirleşir. İnsan kamalı yeni hüdudlar feth etdikce süret çohalır, zaman lengiyir, kainat böyüyür ve genişlenir. Bahtiyar şerinin ümid ve inam pafosu bu yüksek felsefi nikbinlikden doğur. Serhedsiz dünya yaradan insana şair serhedsiz de ömür ve emel arzularıdır:

Men sahili olmayan denizler isteyirem,
Men ahşamı olmayan gündüzler isteyirem” (Garayev 2002: 9)

B. Vahabzade yaradıcılığında insan konsepsiyası hedsiz derecede geniş ve ehateli bir mövzudur. Onu bütün terefleri ile birlikde açmağ megaleminin imkanları haricindedir. Buraya geder dediklerimizi ümumileşdirsek, fikirimce, şairin esl İnsan idealının esas cizgilerini cızmış olarık. Bu İnsan ferdi, subyektiv duygularını böyük, ictimai arzularla, milli ve beşeri duygularla vehdetde götüre bilen, vügar ve metanetden yoğurulmuş şehsiyyetdir. Hem de mürekkeb, elvan, tezadlı duygular aleminde yaşayan, mühteliflik seciyyesine malik bir insandır. İnsan ömrünün gısalığı ve insan arzularının sonsuzluğu, tebietle cemiyet, inkişafı ehlak arasındaki konfliktler onun tebiyetine yahşı menada narahatlık getirir. Eyni zamanda o, fedakar, temennasız adamdır. Ustad şairimizin ohucularına tegdim etmek istediği ideal İnsan dünyanın kederini, ümidini, sevincini öz gelbinde daşıyan, heyatın adi, zahiren cüzi görünen megamlarının şeriyetini duyan, derk eden humanist şehsiyyetdir. Zemanemizin bu cür İnsana ehtiyacı heç kesde şübhe doğurmur.

Kaynaklar

- Aliyev, Rafiq (2010, 13 fevral), "Çokölçülü Bahtiyar zirvesi", *Tezadlar Gazeti*, Bakı.
- Efendiyev, Asif (1976), *Müdrüklük Selahiyyeti*, Genclik neşriyatı, Bakı.
- Garayev, Yaşar (2002), *Düşündüren Poeziya* (Ön söz) *Vahabzade Bahtiyar, Eserleri*. IV. cild, Çarşioğlu neşriyatı, Bakı.
- Mehdi, Dilare; Mehdi, Niyazi (2005), *Felsefe Tarihinde Felsefe*, Ganun neşriyatı, Bakı.
- Nerimanoğlu, Kamil Veli (2002), *Yorulsa da, yolumuzdan dönmemişik, Türk dünyasının Bahtiyarı* (megaleler toplusu), I hisse, Tefekkür neşriyatı, Bakı.
- Vahabzade, Bahtiyar (1987), *Ahı dünya fırlanır: şeirlər, poemalar, tercümələr*, Yazıçı neşriyatı, Bakı.
- Vahabzade, Bahtiyar (2002), *Eserleri*. III cild, Çarşioğlu neşriyatı, Bakı.
- Vahabzade, Bahtiyar (2002), *Eserleri*. IV cild, Çarşioğlu neşriyatı, Bakı.
- Vahabzade, Bahtiyar (2002), *Eserleri*. V cild, Çarşioğlu neşriyatı, Bakı.
- Vahabzade, Bahtiyar (2002), *Eserleri*. VI cild, Çarşioğlu neşriyatı, Bakı.
- Vahabzade, Bahtiyar (2004), *Eserleri*. VII cild, Çarşioğlu neşriyatı, Bakı.